

THE PATHLESS PATH

ดร. ประพนธ์ ผาสุขยืด
แปลและเรียบเรียง

OSHO

ตัวอย่างหนังสือ

ชื่อหนังสือ : เต๋า : วิถีที่ไร้เส้นทาง

Tao : The Pathless Path

ผู้เขียน : **OSHO**

ผู้แปลและเรียบเรียง : **ดร.ประพนธ์ ผาสุขยัต**

Copyright © 2002 OSHO International Foundation, Switzerland.

www.osho.com/copyrights

Thai Translation Copyright 2015 FreeMind Publishing Co., Ltd.

by arrangement through Tuttle-Mori Agency Co., Ltd.

All rights reserved.

OSHO is a registered trademark of Osho International Foundation. For further information please go to www.osho.com/trademark.

The material in this book is selected from various talks by Osho given to a live audience. All of Osho's talks have been published in full as books, and are also available as original audio recordings. Audio recordings and the complete text archive can be found via the online OSHO Library at www.osho.com

พิมพ์ครั้งที่ 1 มีนาคม 2558

พิมพ์ครั้งที่ 2 กุมภาพันธ์ 2561

ราคา **225 บาท**

ISBN 978-616-7115-87-0

สงวนลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2558 โดย บริษัท ฟรีมายด์ พับลิชชิง จำกัด

ห้ามลอกเลียนแบบไม่ว่าส่วนหนึ่งส่วนใดของหนังสือเล่มนี้

นอกจากจะได้รับอนุญาตจากผู้จัดพิมพ์

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
ไอโซ.

เต๋า วิถีที่ไร้เส้นทาง.-- กรุงเทพฯ : ฟรีมายด์, 2558.

240 หน้า.

1. ปรัชญาเต๋า. I. ประพนธ์ ผาสุขยัต, ผู้แปล. II. ชื่อเรื่อง.

บรรณาธิการที่ปรึกษา กฤษฏาพร ชุ่มสาย ณ อยุธยา
บรรณาธิการบริหาร สานุพันธ์ ชุ่มสาย ณ อยุธยา
บรรณาธิการ อิศวเรศ ตโมโนท
พิสูจน์อักษร จิระพรรณ คณาสวัสดิ์, ศศรัณย์ พิพัฒน์นรพงศ์
ศิลปกรรม กรมัยพล สิริมงคลจุฑกุล, ปิยฤทธิ์ ปัญจธรรมวิทย์

จัดพิมพ์โดย

บริษัท ฟรีมายด์ พับลิชชิง จำกัด
27/33 ซอยศรีบำเพ็ญ ถนนพระราม 4
แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพฯ 10120
โทรศัพท์ 0-2637-8600 โทรสาร 0-2637-8601
www.freemindbook.com

 freemindbook

พิมพ์ที่

บริษัท ภาพพิมพ์ จำกัด 45/12-14, 33 หมู่ 4
ต.บางขุน อ.บางกรวย จ.นนทบุรี 11130
โทรศัพท์ 0-2879-9154-6 โทรสาร 0-2879-9153

จัดจำหน่ายโดย

บริษัท อมรินทร์ บুক เซ็นเตอร์ จำกัด
108 หมู่ที่ 2 ถนนบางกรวย-จตุรนต์ ตำบลมหาสวัสดิ์
อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี 11130
โทรศัพท์ 0-2423-9999 โทรสาร 0-2449-9222, 0-2449-9500-6
www.naiin.com

หากพบว่าหนังสือมีข้อผิดพลาดหรือไม่ได้มาตรฐาน
โปรดส่งหนังสือกลับมาที่สำนักพิมพ์ (ทางไปรษณีย์)
ทางเรายินดีเปลี่ยนเล่มใหม่ให้ท่านทันที

หนังสือเล่มนี้พิมพ์ด้วยหมึก Soy Ink ปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อม
และเลือกใช้กระดาษที่ผลิตจากไม้ปลูก ลดการบุกรุกพื้นที่ป่าของโลก

คำนำสำนักพิมพ์

มนุษย์มักคุ้นชินกับการเดินบน “เส้นทาง” ที่สร้างขึ้น บนถนน หลากสายที่นำพาไปยังที่หมายต่าง ๆ ตามใจหมาย มนุษย์เราต่างเดินทาง ไปบนเส้นทางที่ผู้คนสัญจรไปมาจนคุ้นชินและเหมารวมคิดไปว่า ทุกหน แห่ง ทุกสิ่งอย่างต้องมี “เส้นทาง” ที่แน่ชัดปฐรูไว้ให้ไปถึง แม้กระทั่งเรื่อง ของจิตวิญญาณและการรู้แจ้ง

ศาสนาและลัทธิทั้งหลายต่างบัญญัติเส้นทางและวิถีปฏิบัติให้ กับผู้เฝ้าหาคำตอบทางด้านจิตวิญญาณ โดยมีเป้าหมายคือสิ่งที่ทุกคน ใฝ่ฝันหาเป็นดั่งเครื่องล่อใจ “เจ้าจะได้มาซึ่งสิ่งนั้น เมื่อเจ้าทำตามที่เรา บัญญัติ เจ้าจะไปถึงสถานที่แห่งนั้น เมื่อเจ้าไปตามทางที่เราบอก” ทว่า ผู้คนที่พากันเดินตามเส้นทางที่ขีดไว้กลับมิได้ไปถึงเป้าหมายที่ว่าทุกคน และเส้นทางที่ใครบางคนกำหนดไว้ ก็มีได้รับประกันว่าผู้ที่เดินตาม เส้นทางนี้จะได้ไปพบสิ่งที่หมายปอง เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ผลลัพธ์ของ การเดินทางไปตามหนทางที่ขีดกำหนดไว้ กับ การก้าวเดินไปตามทางที่ ไม่มีใครกำหนด ก็ดูจะไม่ต่างกันสักเท่าไร

“เต๋า” วิถีอันปราศจากเส้นทาง เป็นวิถีที่ต้องเสาะแสวงหาทาง ด้วยตนเอง เพราะเต๋ามิได้ขีดทางให้ใครเดินตามหรือบัญญัติให้ใครปฏิบัติ ไม่มีการรับรองว่าหากไปตามทางนี้จะลุถึงที่หมายที่ปรารถนา เต๋าเป็น อิสระให้ท่านเป็นผู้สร้าง “ทาง” ของตน มิต้องเดินย่ำขำรอยใคร เต๋าทิพย ยื่น “ความรู้ตัว” ว่าธรรมชาติของท่านมีปีกที่สามารถโบยบินได้อย่างอิสระ

ไปตามทางที่ปรารถนา เตาจึงเป็นวิถีที่ไร้วิถี เป็นทางที่ไม่ปรากฏเส้นทาง
ท่านเห็นทางด้วยตัวเอง ท่านไปตามวิธีของท่านเอง

ในหนังสือ “เตา วิถีที่ไร้เส้นทาง” นี้ OSHO ก็ได้บอกว่า
“ทาง” นั้นคืออะไร แต่เล่าผ่านเรื่องเล่าของชาวเตาที่ฟังผิวเผินเหมือน
ไม่มีอะไร แต่หากฟังอย่างรู้ตัวทั่วพร้อม ฟังอย่างลึกซึ้ง สิ่งที่ปิดทับทาง
ของท่านจะค่อยๆ เคลื่อนออก ท่านจะเริ่มเห็นวิถีเฉพาะของท่านเอง
ด้วยเรื่องเล่าเหล่านี้ หนทางที่ตัดผ่านท่านมากมายจะสลายหายไป
เหลือแต่ตัวท่านเองที่ขีดเส้นทางใหม่ให้แก่ตัวเอง ท่านไม่ได้เปลี่ยนไป
แต่ท่านจะกลับสู่ภายในที่เป็นธรรมชาติเดิมของท่านเองโดยไม่วิ้งวน
วนวายไปตามวิถีของผู้อื่น

สำนักพิมพ์ปริมาyard ขอขอบพระคุณ **ดร.ประพนธ์ ผาสุขยิต** และ
คุณสุนิต ผาสุขยิต เป็นอย่างยิ่ง ที่ได้อุทิศเวลาให้กับการแปลผลงานของ
OSHO เสมอมา และขอขอบพระคุณ **คุณนันท์ วิทยดำรง** เป็นอย่างยิ่ง
ที่ได้กรุณาสละเวลาอันมีค่าในการเขียนคำนิยมให้กับหนังสือเล่มนี้

เส้นทางที่ไม่เคยมีใครไปมาก่อนอาจไม่ได้น่ากลัวเสมอไป หาก
เดินไปแล้วพบว่ามันผิด ท่านก็รู้ด้วยตัวเองว่าไม่ใช่ทางนี้ หากเดินไป
แล้วพบว่ามันถูก ท่านก็รู้ด้วยตัวเองอีกนั่นแหละว่าทางนี้มันใช่ ผิด-ถูก
ใช่-ไม่ใช่ จึงไม่ใช่สิ่งที่ท่านต้องรอให้ใครมาตัดสิน เพราะท่านเท่านั้นที่รู้
ไปตามวิถีของท่าน ไปตามเส้นทางของท่าน...เตาอยู่ตรงนั้น บนเส้นทาง
ที่ท่านไปด้วยตัวเอง

สำนักพิมพ์ปริมาyard

คำนำผู้แปลและเรียบเรียง

เท่าที่กล่าวถึงในหนังสือเล่มนี้ไม่ใช่ลัทธิหรือศาสนา หากแต่เป็น ภูมิปัญญาและวิถีในการดำเนินชีวิตที่เชื่อมั่นในความเป็นหนึ่งเดียวของ สรรพสิ่ง เชื่อในความ “สงบ นิ่ง ว่าง และปล่อยวาง” เท่าที่เชื่อในวิถีของ ธรรมชาติที่ปราศจากการ “เร่งรัด และดัดแปลง” ดังหลักของเท่าที่เปรียบ เปรยไว้ว่า “ชีวิตเราไม่ต่างอะไรจากสายน้ำ ปล่อยให้มันไหลไป ถึงอย่างไร มันก็ไปถึงมหาสมุทรอยู่ดี” ไม่ต้องไปทำโน่นทำนี่ ทำสิ่งที่ไม่จำเป็นต่าง ๆ นานา ไม่ต้องเสียเวลาเสียทรัพยากรไปทำสิ่งที่ฝืนกฎธรรมชาติ ผู้ที่มี ปัญญาย่อมรู้ว่าชีวิตไม่จำเป็นต้องผูกติดอยู่กับเป้าหมายเสมอไป จริงๆ แล้วเป้าหมายหามีจริงไม่ เพราะมันเป็นสิ่งที่อยู่ในอนาคต อนาคตไม่ได้ มีอยู่จริง สิ่งที่มีอยู่จริงคือเวลาปัจจุบันเท่านั้น เป้าหมายที่แท้จริงคือสิ่งที่ แฝงอยู่กับช่วงเวลาที่เป็นปัจจุบัน

เท่าที่กล่าวถึงเรื่อง “หยินหยาง” พลังสองอย่างที่สร้างสมดุลให้ กับโลกใบนี้ หยางเป็นพลังในทางรุก ส่วนหยินเป็นพลังในทางรับ การ ขับเคลื่อนที่สมดุลจำเป็นจะต้องมีหยินและหยางในสัดส่วนที่พอเหมาะ พอดี ทฤษฎีและแนวคิดตะวันตกมักจะส่งเสริมในเรื่องการรุกบุกไป ข้างหน้าเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่ภูมิปัญญาตะวันออกเน้นที่เรื่องความ พอเพียง ความสันโดษ จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันกระบวนทัศน์แบบตะวันตก ได้ครอบงำคนเกือบทั้งโลกแล้ว ไม่ว่าพวกเขาจะอยู่ในโลกทางฝั่งตะวันตก หรือตะวันออกก็ตาม และผลที่ตามมาคือมันได้ทำให้โลกเต็มไปด้วยการ

แข่งขัน การเผชิญหน้า ความรุนแรง และความขัดแย้งทั่วทุกหย่อมหญ้า ซึ่งสาเหตุใหญ่ก็มาจากการใช้พลังทางค่อนข้างจะมากจนเสียสมดุลนั่นเอง

นอกจากเรื่องความสมดุลแล้ว ความจริงสูงสุดของเต๋าก็คือการเข้าถึงความเป็นหนึ่งเดียวโดยปราศจากการแบ่งแยกใดๆ ไม่มีการแบ่งแยกระหว่างถูกกับผิดหรือทุกข์กับสุข เป็นการมองว่าแท้จริงแล้วเรื่องถูกกับผิดนั้นมันก็คือเรื่องเดียวกัน ทุกข์กับสุขก็เป็นเรื่องเดียวกัน คำว่ายาวและสั้นเกิดขึ้นมาพร้อมๆ กัน ถ้าสิ่งนี้ไม่ยาวแล้วสิ่งนั้นจะสั้นได้อย่างไร ถ้าไม่บอกว่าสิ่งนี้ถูกแล้วสิ่งนั้นจะผิดได้อย่างไร ถ้าไม่กำหนดว่าสิ่งนี้สวยแล้วสิ่งนั้นจะน่าเกลียดได้อย่างไร ชีวิตและความตายหาใช้สองสิ่งไม่ แท้จริงแล้วมันถือกำเนิดขึ้นมาพร้อมกัน ถ้าไม่มีการเกิดก็ไม่มี การตายอะไรทำนองนั้น

แม้หลักของเต๋าก็จะเป็นสิ่งที่อธิบายได้ไม่ถนัดนัก แต่ **OSHO** ก็เป็นครูผู้ที่มีความรอบรู้และมีความสามารถในการถ่ายทอดได้อย่างดีเยี่ยม สามารถอธิบายเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย ในสายตามผมแล้ว OSHO ไม่ใช่ครูอาจารย์ธรรมดาๆ ที่สามารถถ่ายทอดได้ดีเท่านั้น แต่ท่านเป็นศิลปินที่สร้างสรรค์งานผ่านการบรรยายที่มีสีสัน อีกทั้งแฝงไปด้วยอารมณ์ขันแต่ในขณะเดียวกันก็สามารถสร้างความสั่นสะเทือนหรือกระชากอารมณ์ผู้ฟังได้อย่างรุนแรง เทคนิคที่ OSHO ใช้เป็นประจำคือการบรรยายโดยใช้การเล่าเรื่อง (Storytelling) ซึ่งก็ไปตรงกับวิธีการของเต๋าพอटी ชาวเต๋าก็ไม่มีทฤษฎี จะมีก็แต่การเล่าเรื่อง ด้วยวิธีการดังกล่าวผู้ที่ฟัง (อ่าน) เรื่องเล่าจะต้องก้าวข้ามความคิดที่ติดตรรกะของตนไป จึงจะได้พบกับคำตอบที่ต้องการ เต๋อาจไม่ใช่เรื่องที่เข้าใจได้ง่ายนักสำหรับผู้ที่ใช้ความคิดมาก (เกินไป) หลักการของเต๋อาจไม่เหมาะสำหรับนักทฤษฎี ผู้ที่จะได้รับประโยชน์จากหลักการของเต๋าก็คือเหล่านักปฏิบัติ

ที่กล่าวพอที่จะ “ทวนกระแส”

หนังสือเล่มนี้ได้รับการตีพิมพ์ครั้งแรกในประเทศไทยเมื่อปี 2550 ในตอนนั้นผมเองก็ยังไม่มั่นใจว่าจะมีผู้สนใจในเรื่องนี้มากนักอยู่เพียงใด แต่หลังจากที่ได้มีการตีพิมพ์ซ้ำหลายครั้งจนกระทั่งไม่มีหนังสือวางแผงอีกต่อไป ผมจึงได้เสนอกับทางสำนักพิมพ์ฟรีมายด์ว่าหนังสือ OSHO เล่มนี้ถือเป็นอีกเล่มหนึ่งที่มีคนถามถึงค่อนข้างมาก ซึ่งถ้าหากทางสำนักพิมพ์ฟรีมายด์สามารถติดต่อขอลิขสิทธิ์ในการแปลมาได้ ผมก็ยินดีที่จะนำต้นฉบับของเดิมมาทบทวนปรับปรุงแก้ไขให้

สรุปว่าถ้าสำนักพิมพ์ฟรีมายด์ไม่สนใจจัดพิมพ์ก็คงไม่มีหนังสือเล่มนี้ หรือถ้าไม่มีผู้อ่านแสดงความสนใจผมก็คงไม่ได้นำเสนองานแปลเล่มนี้ให้กับทางสำนักพิมพ์ หรือถ้าโลกนี้ไม่มี OSHO ก็คงไม่มีงานอันทรงคุณค่าชิ้นนี้ และถ้าไม่มีคุณสุนิต (ภรรยา) ช่วยแปลงานชิ้นนี้ ผลงานที่ออกมาก็คงจะไม่สมบูรณ์หรือขาดสมดุลของหยินและหยางอย่างแน่นอน ผมขอขอบคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ทุกท่าน ขอคุณ คุณนันท์ วิทยดำรง ที่ได้กรุณาสละเวลาเขียนคำนิยมอันงดงามให้ ขอขอบคุณสรรพสิ่งทั้งหลายที่ได้มีส่วนทำให้เกิดหนังสือเล่มนี้ขึ้นมา และขอให้ผู้อ่านทุกท่านสุขสันต์हरषาไปกับการก้าวย่างบนเส้นทางแห่งเต๋า

ด้วยความปรารถนาดี

ดร.ประพนธ์ ผาสุขยิด

คำนิยม

ผมรู้จัก “เต๋า” ครั้งแรก ตอนเรียนมหาวิทยาลัยปี 4 (พ.ศ. 2524) เพราะได้อ่านหนังสือชื่อ “วิถีแห่งเต๋า” ซึ่งนิพนธ์โดย เหลาจื้อ (เล่าจื้อ) แปลและเรียบเรียงโดย พงนา จันทรสันติ ซึ่งตอนนั้นเป็นช่วงวัยของการแสวงหาความหมายของชีวิตตนเอง สารภาพว่าอ่านไม่รู้เรื่องเลย ในครั้งแรก แต่ก็หลงรัก มากเท่าๆ กับความไม่รู้เรื่องนั้นแหละ และเก็บหนังสือเล่มนั้นไว้เป็นอย่างดีจนถึงทุกวันนี้ และได้หยิบกลับมาอ่านซ้ำอยู่บ่อยครั้ง

จำได้ว่าในบทที่ 1 เหลาจื้อบอกว่า เต๋าที่อธิบายได้มิใช่เต๋านั้น อมตะ ท่านบอกว่าเต๋านั้นมีอาจอธิบายได้ ดังนั้น สำหรับผมแล้วมันจึงเป็นเรื่องน่าตื่นตะลึงอย่างยิ่งที่จะได้อ่านสิ่งที่ **OSHO** พูดถึงเต๋า เพราะจะมีใครอีกเล่า ที่เหมาะจะพูดถึงเต๋ามาได้เท่ากับ OSHO มันจึงเป็นความเบิกบานอย่างยิ่งที่ได้มีโอกาสอ่านต้นฉบับของหนังสือเล่มนี้

ก่อนอ่าน ผมนึกว่าจะได้อ่านเรื่องราวเนื้อหาของ “เต๋า” แต่เพียงเท่านั้น แต่เมื่ออ่านๆ ไป ผมกลับพบว่า เนื้อหาทั้งหมดในหนังสือเล่มนี้ OSHO ได้พูดถึงเรื่อง “ความจริง” และเป็นความจริงระดับสูงสุด ที่ควรอ่านอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นเรียกมันว่า “เต๋า” หรือเรียกว่าอะไร หรือจะเคยอ่านหนังสือเกี่ยวกับเต๋ามาก่อนหรือไม่ก็ตาม และนี่ก็น่าจะเป็นหนังสือที่ OSHO ได้พูดถึงความจริงสูงสุดแบบเข้มข้นมากที่สุดเล่มหนึ่ง โดยผ่านมุมมองในแบบของ “เต๋า”

เมื่อประกอบกับคุณสมบัติพิเศษของ OSHO ทั้งวิธีการเล่า คำที่ OSHO ใช้เล่า มันจึงงดงามและสัมผัสถึงใจจริง ๆ เพราะ OSHO เล่ามันออกมาจากความจริง ความจริงที่เขาได้มีประสบการณ์ถึง มันคือความจริงจากการเข้าถึงสภาวะความจริงนั้นในขณะที่เล่า

เป็นการอ่านที่มีความสุขมาก อ่านไปหัวเราะไป หัวเราะความโง่ ด้อยปัญญาของตัวเองที่ถูก OSHO ตีหัวเข้าให้เป็นระยะๆ เหมือนการตบกระโหลกให้กลับมา เกิด - เห็น - มี ปัญญาขึ้น และยังเป็น การอ่านที่ได้รับผลการสดความรู้สึก ทั้งอารมณ์ขัน ความสันสเทือน อึ้ง นิ่ง งดงาม และแอบมีน้ำตาแห่งความปีติในบางบทตอน ด้วยมันทรงพลังถึงจิตวิญญาณอย่างยิ่ง

และนี่ก็เป็นอีกครั้งที่ผมหลงและไหลไปกับการถอดความของ ดร.ประพนธ์ ผาสุขยิด ที่สื่ออย่างชัดเจน อย่างพินิจ เรียบง่าย ซึ่งช่วยดึงดูดเราเข้าไปอยู่ในโลกของความเป็น OSHO ได้อย่างสมบูรณ์ยิ่ง

ขอบคุณสำนักพิมพ์ฟรีมายด์ที่ได้มอบโอกาสให้ผู้อ่าน ได้อ่านงานที่พูดถึงความจริงอันสูงสุดในนาม “เต๋า” ของ OSHO ขึ้นนี้

นันท์ วิทยดำรง*

 Nant Vithayadumrong

* ผู้แปลหนังสือ “เจ็ดกฎด้านจิตวิญญาณเพื่อความสำเร็จ” (The Seven Spiritual Laws of Success) เขียนโดย ดีพัค โชปรา

สารบัญ

บทนำ	12
ใครคือผู้ที่มีความสุขอย่างแท้จริง	18
ผู้ที่รู้วิธีทำให้ตนเองสบายใจ	54
ไม่มีคำว่าเสียใจ	90
ชีวิตนี้ไม่มีที่ให้พักผ่อน	128
อยู่นิ่งดีที่สุด วางเปล่าดีที่สุด	166
ตอบข้อซักถาม	200
เกี่ยวกับผู้บรรยาย	234
ศูนย์ปฏิบัติภาวนาสากล OSHO	237
เกี่ยวกับผู้แปลและเรียบเรียง	238

บทนำ

เรื่องเล่าชาวเต่า

บนเทือกเขาแห่งหนึ่งมีรูปปั้นของท่านเล่าจื้อผู้ก่อกำเนิดวิถีแห่งเต๋า บุรุษนายหนึ่งคิดมาหลายปีแล้วว่าเขาจะต้องไปยังเทือกเขานี้เพื่อดูรูปปั้นของท่านเล่าจื้อให้ได้ เขานิยมชมชอบคำสอนและวิถีการดำเนินชีวิตของท่านเล่าจื้อ แต่เขายังไม่เคยเห็นรูปปั้นของท่านมาก่อน เต่าไม่มีวัดวาอาราม ดังนั้นรูปปั้นจึงเป็นสิ่งที่หายากมาก รูปปั้นส่วนใหญ่จะอยู่บนภูเขา สร้างอยู่กลางแจ้ง ในหลายแห่งเป็นการแกะสลักหินบนภูเขา ไม่มีหลังคาคลุม ไม่มีวัด ไม่มีนักบวช ไม่มีพิธีบูชาใดๆ

เวลาผ่านไปหลายปีชายผู้นี้ก็ยังคงอยู่อยู่กับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นมากมาย ในที่สุดชายผู้นี้ก็ได้ตัดสินใจในคืนวันหนึ่งว่าถึงเวลาที่เขาจะต้องออกเดินทางแล้ว จริงๆ แล้วมันก็ไม่ได้อยู่ไกลอะไรมากนัก แค่วัยกว่าไมล์เท่านั้นเอง แต่เนื่องจากเขาเป็นคนที่ยากจน เขาจึงต้องใช้การเดินเท้า เขาตัดสินใจออกเดินทางในช่วงกลางดึกตอนที่ภรรยา หลกๆ และคนในครอบครัวทั้งหมดหลับสนิทเพื่อจะได้ไม่เกิดปัญหา มันเป็นคืนที่ค่อนข้างมืดมาก เขาเดินทางออกนอกเมืองไปพร้อมกับตะเกียงในมือ

เมื่อเดินออกนอกเมืองไปได้หนึ่งไมล์ เขาก็คิดในใจว่า “โอ้พระเจ้า ตั้งหนึ่งร้อยไมล์! ข้าเองมีเพียงสองขาเท่านั้น ข้าคงต้องตายแน่ๆ ข้ากำลังทำสิ่งที่ไปไม่ได้ ข้าไม่เคยเดินในที่ที่ไม่มีถนนเป็นระยะทาง

ตั้งร้อยไมล์...” เพราะมันเป็นเพียงทางเดินเล็กๆ เป็นทางเท้าที่เลาะไปตามไหล่เขา ซึ่งค่อนข้างอันตราย เขาคิดต่อไปว่า “นั่งรอให้เข้าก่อนน่าจะดีกว่า อย่างน้อยแสงสว่างก็จะทำให้ข้ามมองเห็น ไม่เช่นนั้นแล้วข้าอาจจะเดินออกนอกทางเล็กๆ นี้และอาจจะตกเขาตาย ไม่ได้เห็นรูปปั้นของท่านเล่าจื้อ ทุกอย่างจะจบสิ้น แล้วทำไมข้าจะต้องมาฆ่าตัวตายด้วยล่ะ”

ว่าแล้วเขาก็นั่งลงบริเวณนอกเมืองนั้น ขณะที่ดวงอาทิตย์กำลังโผล่ขึ้นมาจากขอบฟ้า มีชายชราผู้หนึ่งเดินผ่านมา เขาเห็นชายหนุ่มคนนี้นั่งอยู่จึงถามออกไปว่า “เจ้ามาทำอะไรอยู่ตรงนี้” ชายหนุ่มจึงเล่าให้เขาฟัง

ชายชราหัวเราะและพูดว่า “เจ้าคงไม่เคยได้ยินคำโบราณที่ว่า ไม่มีใครสามารถก้าวเดินได้สองก้าวพร้อมๆ กันใช่ไหม เจ้าเดินได้ที่ละก้าวเท่านั้น ไม่ว่าเจ้าจะแข็งแรง จะอ่อนแอ จะหนุ่มหรือแก่กันไม่สำคัญ และคำกล่าวนี้ยังมีต่ออีกด้วยว่า ‘เพียงแค่ว่าที่ละก้าวๆ คนเราก็สามารถเดินได้ไกลเป็นหมื่นไมล์’ ทางของเจ้ามันแค่หนึ่งร้อยไมล์เท่านั้นเอง! มันเป็นเรื่องที่เล็กน้อยมาก ใครบอกเจ้าว่าต้องเดินไปเรื่อยๆ ตลอดเวลาล่ะ หลังจากเดินไปได้สิบไมล์เจ้าก็หยุดพักได้ หยุดพักสักวันสองวัน มีความสุขไปกับมัน บริเวณนั้นเป็นหุบเขาที่งดงามมาก มีทิวเขาที่สวยงาม มีต้นไม้ที่มีผลเต็มต้น เป็นผลไม้ที่เจ้าอาจจะไม่เคยลิ้มรสมาก่อนเลย เอาล่ะ ข้ากำลังจะเดินต่อ เจ้าจะเดินไปพร้อมกับข้าก็ได้นะ ข้าเคยผ่านทางนี้มาเป็นพันๆ ครั้งแล้ว อายุของข้าอย่างน้อยก็มากกว่าเจ้าถึงสี่เท่า เอ้า ลุกขึ้นสิ!”

คำพูดของชายชราเต็มไปด้วยพลัง ตอนที่เขาพูดว่า “ลุกขึ้นสิ!” ชายหนุ่มทำตามไปโดยไม่รู้ตัว ชายชราพูดว่า “เอาสัมภาระของเจ้ามาให้ข้า เจ้ายังหนุ่มไม่มีประสบการณ์ ข้าจะแบกของให้เจ้าเอง เจ้าเพียงแต่เดินตามข้ามา และเราจะหยุดพักกันบ่อยแค่ไหนก็ได้ตามที่เจ้าต้องการ”

สิ่งที่ชายชราพูดมานั้นเป็นความจริง ยิ่งพวกเขาเดินลึกเข้าไป

ในเทือกเขา ก็พบป่าที่งดงามมากยิ่งขึ้น มีผลไม้ที่หลายหลากและอร่อยมาก พวกเขาหยุดพักไปตลอดทาง เมื่อใดก็ตามที่ชายหนุ่มต้องการจะพัก ชายซราก็พร้อมที่จะพักด้วย ชายหนุ่มประหลาดใจมากที่ชายซราเองไม่เคยปรีปากว่าต้องการจะพักเลย แต่เมื่อใดก็ตามที่ชายหนุ่มพูดว่าน่าจะพักได้แล้ว ชายซราก็เต็มใจที่จะพักเสมอ บางทีก็พักสักวันสองวันก่อนที่จะออกเดินทางต่อไป

ระยะทางหนึ่งร้อยไมล์ผ่านไปโดยง่ายดาย พวกเขาได้มาถึงรูปปั้นอันแสนจะงดงาม เป็นรูปปั้นของปรมาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่เคยเดินอยู่บนโลกนี้ แม้แต่รูปปั้นของท่านก็มีบางสิ่งบางอย่างแฝงอยู่ มันไม่ได้เป็นเพียงแค่งานศิลป์ แต่ศิลปินชาวเต๋าสร้างรูปปั้นนี้ขึ้นมาเพื่อให้เป็นตัวแทนทางจิตวิญญาณของท่าน

เต๋าเชื่อในปรัชญาของการปล่อยวาง เชื่อว่าเราไม่จำเป็นต้องวุ่นวาย เพียงแค่ไหลเลื่อนไป ปล่อยให้น้ำพาเราไปยังที่ที่มันกำลังไป เพราะในที่สุดแล้วแม่น้ำทุกสายก็ล้วนแต่ไหลลงไปยังมหาสมุทร ดังนั้นจงอย่าได้กังวลใจไปเลย ถึงอย่างไรท่านก็ต้องไปถึงมหาสมุทรอยู่ดี ไม่มีอะไรให้เครียดเลย

รูปปั้นนั้นตั้งตระหง่านอยู่กลางที่โล่ง มีน้ำตกอยู่ข้างๆ มีผู้เปรียบเปรยว่าเต๋าเป็นดังสายธาร เพราะมันเป็นการไหลเลื่อนไปโดยที่ไม่มีอะไรคอยก้ำกั้ม ไม่มีแผนที่ ไม่มีกฎเกณฑ์ ไม่มีระเบียบวินัยมาใช้บังคับ แต่มันเป็นไปในวิถีทางที่ค่อนข้างถ่อมตัว เป็นการมองไปยังที่ที่ต่ำกว่า ไม่เคยคิดที่จะขึ้นมายังที่ที่สูงส่ง มันเป็นการไหลลงไปยังที่ที่ต่ำกว่าเสมอเพื่อที่จะไหลลงไปสู่มหาสมุทร ซึ่งเป็นจุดกำเนิดของมัน

บรรยากาศทั้งหมดนั้นถือได้ว่าเป็นตัวแทนความคิดของชาวเต๋าในการปล่อยวาง และแล้วชายซราก็พูดขึ้นว่า “ถึงเวลาออกเดินทางได้แล้ว”

ชายหนุ่มพูดว่า “อะไรนะ ข้าคิดว่าพอมาถึงหนึ่งร้อยไมล์
การเดินทางก็ได้สิ้นสุดลงแล้ว”

ชายชรากล่าวต่อไปว่า “นั่นคือกุศโลบายที่อาจารย์ทั้งหลายใช้
แต่ความจริงก็คือสิ่งที่เกิดขึ้นในขณะนี้ จากจุดนี้คือจุดที่การเดินทาง
หนึ่งพันกับอีกหนึ่งไมล์จะได้เริ่มต้น และข้าจะไม่หลอกลวงเจ้า เพราะว่า
หลังจากหนึ่งพันหนึ่งไมล์แล้ว เจ้าอาจจะพบกับชายชราอีกคนหนึ่ง หรือ
บางทีอาจจะเข้าอีกก็ได้ ผู้ซึ่งจะมาพูดว่า ‘นี่เป็นเพียงแค่การหยุดพัก
ระหว่างทาง จงเดินต่อไป’ สิ่งที่เขาต้องการจะบอกก็คือจงเดินต่อไป”

การเดินทางนั่นเองที่เป็นเป้าหมาย

มันไม่มีจุดสุดท้าย มันเป็นนิรันดร์

SAMPLE

SAMPLE

A black and white photograph of a misty mountain landscape. The scene is filled with evergreen trees, some of which are partially obscured by thick, low-lying fog or mist. The overall atmosphere is serene and ethereal. The text is centered in the middle of the image, flanked by two horizontal wavy lines.

ใครคือผู้ที่มีความสุขอย่างแท้จริง

ระหว่างการเดินทางไปเมืองเว่ยขณะที่เลี้ยจื้อ* กำลัง
รับประทานอาหารอยู่ข้างทาง เขามองเห็นโครงกระดูก
อายุร้อยปีเข้า เขาเดินต้นหญ้าขึ้นไปโครงกระดูกและ
หันมาพูดกับศิษย์นาม ไปเฟิง ว่า “มีแต่เขาและข้าเท่านั้น
ที่รู้ว่าเจ้าไม่เคยมีการเกิดและไม่เคยมีการตาย เขาใช่ไหม
ที่ทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส เราใช่ไหมที่มีความสุข
อย่างแท้จริง”

ข้าพเจ้าชื่นชอบเลี้ยจื้อ เขาเป็นผู้ที่ถ่ายทอดความรู้สึกได้
สมบูรณ์ที่สุด โดยเฉพาะเรื่องที่ไม่สามารถถ่ายทอดได้ด้วยคำพูด สัจจะ
ความจริงไม่สามารถถ่ายทอดได้ด้วยคำพูด สิ่งที่มีอาจบบรรยายได้นั้นถือ
เป็นส่วนหนึ่งของสัจจะความจริง มีคนนับพันที่ต้องการจะสื่อสารมันออก
มา แต่ว่ามีคนน้อยมากที่ประสบความสำเร็จ เลี้ยจื้อเป็นหนึ่งในไม่กี่คน
นั้น เขาเป็นบุคคลพิเศษที่หาได้ยาก

ก่อนที่จะพวกเราจะเข้าไปในโลกของเขา มีบางสิ่งบางอย่างที่
เราจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับตัวเขาและวิธีการของเขาเสียก่อน
วิธีการของเขาเป็นแนวทางของศิลปิน เป็นแนวทางของกวี เป็นแบบที่

* เลี้ยจื้อ (Lieh Tzu) ปราษฎ์ท่านหนึ่งในสายเต๋า มีชีวิตอยู่ในสมัยจั้นกั๋ว (ราวศตวรรษที่
4 ก่อนคริสตกาล)

นักแสดงเรื่องใช้ เขาเป็นนักแสดงเรื่องชั้นครูเลยก็เดียว เมื่อใดก็ตามที่ใครบางคนมีประสบการณ์ชีวิต ประสบการณ์ของเขาจะผลิดอกออกมาเป็นนิทานคติ มันเป็นวิธีที่ง่ายที่สุดที่จะพูดถึงสิ่งที่ไม่สามารถสื่อออกมาได้ตรงๆ นิทานคติไม่ใช่เรื่องเล่าที่เป็นนิทานธรรมดาๆ วัตถุประสงค์ของมันไม่ใช่เพื่อให้ความบันเทิงแก่ท่าน วัตถุประสงค์ของมันคือการบอกบางสิ่งบางอย่างที่ไม่มีวิธีการอื่นที่จะสื่อสารได้ ชีวิตเราไม่สามารถเอาไปจัดวางเป็นทฤษฎีได้ มันเป็นสิ่งที่กว้างใหญ่เหลือประมาณ

โดยธรรมชาติแล้วทฤษฎีเป็นสิ่งที่ปิดตาย ทฤษฎีเป็นสิ่งที่ปลายปิด ทฤษฎีไม่สามารถเปิดกว้างได้เพราะไม่เช่นนั้นมันก็คงไม่มีความหมาย นิทานคติหรือเรื่องเล่าเป็นสิ่งที่ปลายเปิด มันสื่อออกมาพร้อมๆ กับทั้งสิ่งต่างๆ ไว้อีกมากมาย มันเป็นแค่การบอกใบ้ให้เท่านั้น สิ่งที่ไม่สามารถจะบอกได้ผ่านคำพูดก็จะเผยตัวให้เห็นได้ มันคือนิ้วมือที่ใช้ชี้ไปที่ดวงจันทร์ จงอย่าเกาะติดอยู่กับนิ้วมือนั้น นั่นเป็นสิ่งที่ไม่ตรงประเด็น จงมองไปที่ดวงจันทร์ ในตัวเรื่องเล่านั้นมันช่างงดงามยิ่งนัก แต่นั่นก็ไม่ใช่วัตถุประสงค์หลักของมัน มันไปไกลยิ่งกว่านั้น มันเป็นเรื่องที่ลึกลับ หากท่านนำมันมาตัดแยกออกเป็นท่อนๆ ท่านจะไม่เข้าใจมัน

มันคล้ายกับสะดือที่อยู่ในร่างกายเรา หากท่านไปหาศัลยแพทย์และถามว่าสะดือของเรามีไว้เพื่ออะไร ถ้าศัลยแพทย์แยกกว้างกายของท่านออกเป็นส่วนๆ ก็จะไม่พบความสำคัญของมันเลย ดูเหมือนว่าสะดือเป็นสิ่งที่ไม่มีประโยชน์ใดๆ แล้วอะไรล่ะที่เป็นวัตถุประสงค์ของสะดือ มันเป็นเรื่องที่สำคัญมากเมื่อท่านเป็นทารกอยู่ในครรภ์มารดา วัตถุประสงค์ของมันก็คือการเชื่อมโยงทารกกับมารดาเข้าด้วยกัน แต่ตอนนี้ทารกนั้นไม่ได้อยู่ในครรภ์อีกแล้ว ผู้ที่เป็นมารดาอาจจะตายไปแล้ว ทารกเติบโตขึ้นมาแล้ว ตอนนี้อะไรล่ะที่เป็นวัตถุประสงค์ของสะดือ ท่านจะต้องมองให้ครอบคลุมเพื่อที่จะได้คำตอบ คำตอบก็คือมันเป็นเครื่องชี้บ่ง บอก

ให้เราทราบว่าครั้งหนึ่งคนคนนี้เคยเป็นทารก ทารกนี้เคยอยู่ในครรภ์มารดา มันบอกว่าทารกเคยเชื่อมต่อกับมารดา นี่เป็นเครื่องหมายที่อดีตทิ้งไว้ให้เรา

ในขณะที่สะดือแสดงให้เห็นบางอย่างเกี่ยวกับอดีต เรื่องเล่าแสดงให้เห็นบางอย่างเกี่ยวกับอนาคต มันแสดงให้เห็นความเป็นไปได้ในการเติบโต เห็นว่าชีวิตนั้นเชื่อมต่อการดำรงอยู่ ในขณะนี้มีเพียงความเป็นไปได้นี้เท่านั้น ถึงมันจะยังไม่เกิดขึ้นก็ตาม หากท่านเอาเรื่องเล่ามาแยกออกเป็นส่วนๆ ท่านก็จะทำให้มันกลายเป็นเรื่องธรรมดาๆ ท่านต้องไม่ไปผ่าตัดวิเคราะห์มัน เพียงแค่ท่านดื่มด่ำไปกับความหมายไปกับบทกวีไปกับเสียงดนตรีของมัน ไม่ต้องจดจำเรื่องราวจับเอาแต่สิ่งที่มีนัยสำคัญ ไม่ช้าไม่นานท่านก็จะเห็นว่ามันชี้นำไปที่อนาคตไปสู่บางสิ่งบางอย่าง ซึ่งกำลังจะเป็น แต่ไม่ใช่ในตอนี้ มันเป็นสิ่งที่นำไปสู่การข้ามผ่าน

ในโลกตะวันตก ยกเว้นเรื่องเล่าของพระเยซูแล้ว ไม่มีอะไรที่คล้ายกับเรื่องเล่าของเลสลีย์ จอห์น หรือของพระพุทธรเจ้า ไม่มีอะไรที่คล้ายกับเรื่องเล่าของบุคคลเหล่านี้เลย มีก็แต่ของพระเยซูเท่านั้น แม้แต่เรื่องเล่าของพระเยซูเองก็ดูเหมือนว่าพระองค์นำมานมาจากโลกตะวันออกถึงโลกตะวันตกจะมีนิทานอีสป แต่มันก็เหมือนกับเงาสะท้อนของนิทานโบราณในโลกตะวันออกที่เรียกกันว่าปัญญาตะวันออก* นิทานเรื่องเล่าถือเป็นผลผลิตของโลกตะวันออกที่มีการส่งออกไปหลายแห่ง

ดังนั้นสิ่งแรกที่เราต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับเลสลีย์ก็คือเขาไม่ใช่นักทฤษฎี เขาไม่มีทฤษฎีใดๆ ให้ท่าน เขาเพียงแค่เล่าเรื่องเล่านิทานให้ท่านฟังเท่านั้น

* เป็นนิทานคติของอินเดีย มี 5 เล่ม เขียนด้วยภาษาสันสกฤต ถือว่าเป็นต้นกำเนิดวรรณกรรมเรื่อง หิโตปเทศ ของไทย

ทฤษฎีสามารถนำมาวิเคราะห์ได้ ความหมายของมันอยู่ในนั้น มันไม่มีสิ่งใดให้ข้ามผ่าน ความหมายทั้งหลายอยู่ในนั้น ส่วนเรื่องเล่าไม่สามารถนำมาผ่าหรือวิเคราะห์ได้ หากท่านผ่านมัน มันก็จะตาย ความหมายเป็นสิ่งที่อยู่เลยจากตรงนั้นไป มันไม่ได้อยู่ในนั้น มันอยู่ที่ไหนสักแห่ง มันต้องเป็นเช่นนั้น ท่านต้องใส่ชีวิตให้เรื่องเล่า แล้วความหมายของมันจึงจะปรากฏ แล้วมันจะเข้าไปในจิตใจของท่าน เป็นลมหายใจของท่าน เป็นการเต้นของชีพจรท่าน ดังนั้นการใช้เรื่องเล่าจึงเป็นศิลปะที่ยิ่งใหญ่มาก ไม่ใช่เป็นแค่ศิลปะเท่านั้น แต่มันมีปัญญาน้อยยิ่งใหญ่มาก อยู่ในเรื่องเล่าเหล่านั้นด้วย

เลียดจือไม่ใช่ผู้ที่ศึกษาเรื่องเทววิทยา เขาไม่ได้พูดเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้า เขาพูดอย่างพระเจ้า เขาไม่พูดเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้า อะไรก็ตามที่เขาพูดนั้นมันมาจากแหล่งกำเนิดโดยเฉพาะ เขาไม่ได้พูดเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแหล่งกำเนิด ท่านต้องทำความเข้าใจให้ดีกว่านี้ โลกนี้มีคนสองประเภทด้วยกัน ประเภทแรกเป็นคนที่พูดเรื่องเกี่ยวกับพระเจ้าซึ่งพวกเขาก็คือพวกที่ศึกษาเกี่ยวกับเทววิทยา อีกประเภทหนึ่งพูดอย่างพระเจ้า พวกเขาคือผู้ที่ทรงปัญญา เลียดจือเป็นผู้ทรงปัญญา คนที่พูดเรื่องเกี่ยวกับพระเจ้านั้นยังไม่รู้จักพระเจ้าอย่างแท้จริง เพราะไม่เช่นนั้นแล้วทำไมเขาจึงต้อง “พูดเกี่ยวกับ” พระเจ้าล่ะ คำว่า “เกี่ยวกับ” แสดงให้เห็นถึงความไม่รู้ของเขา ส่วนคนที่พูดอย่างพระเจ้าแสดงว่าพวกเขาต้องเคยมีประสบการณ์มาแล้ว พระเจ้าไม่ใช่ทฤษฎีที่จะต้องมาพิสูจน์เปล่าเลย เพราะพระเจ้านั้นอยู่ในชีวิตของเขาแล้ว เป็นชีวิตของเขาแล้ว

การที่ท่านจะเข้าใจคนเยี่ยงเลียดจือได้นั้น ท่านจะต้องมีชีวิตอยู่อย่างเป็นเนื้อแท้ มีแต่ประสบการณ์ตรงของท่านเองเท่านั้น ท่านจึงจะรู้สึกได้ว่าเขาหมายถึงอะไรในการเล่าเรื่องของเขามันไม่ใช่สิ่งที่ท่านสามารถเรียนทฤษฎีแล้วก็มีข้อมูล ข้อมูลไม่ได้ช่วยเหลืออะไรเลย

นอกจากการรู้แล้วไม่มีอะไรจะช่วยท่านได้ ดังนั้นถ้าเรื่องเล่าหรือนิทานเหล่านี้สร้างความกระหายให้ท่าน ทำให้ท่านมีความต้องการอันยิ่งใหญ่ เกิดความสนใจใคร่รู้ ถ้านิทานเหล่านี้นำท่านไปสู่การเดินทางที่ไม่เคยรู้จักมาก่อน เป็นเส้นทางของการแสวงหา เป็นการย้ายไปตามทางที่ทำให้ท่านเริ่มจะคุ้นชินกับทางเส้นนั้น

เลี้ยวจื่อ จวงจื่อ และเล่าจื่อ ปรมาจารย์เต๋าทั้งสามท่านได้พูดถึงวิถีทางอันนั้น เต๋อหมายถึงวิถีทาง พวกเขาไม่ได้พูดถึงเกี่ยวกับเป้าหมายใดๆ เลย พวกเขาพูดว่าเป้าหมายจะตามมาเอง ท่านไม่ต้องกังวลเกี่ยวกับเป้าหมาย ถ้าว่านรู้จักวิถีทางของท่าน เป้าหมายก็อยู่ในนั้น เพราะว่าเป้าหมายไม่ได้อยู่ที่จุดสุดท้ายของทาง เป้าหมายแฝงตัวอยู่ตลอดรายทางในแต่ละขณะ ในแต่ละก้าวมันแฝงตัวอยู่ในนั้น ไม่ใช่ว่าพอท่านมาสู่ทางแล้วท่านก็จะได้พบกับเป้าหมาย เพราะในแต่ละขณะจะเป็นที่ไหนก็ตามที่ท่านอยู่ ท่านก็อยู่กับเป้าหมาย หากท่านไม่หลุดไปนอกทางท่านก็กำลังอยู่ที่เป้าหมาย ด้วยเหตุนี้พวกเขาจึงไม่พูดถึงเกี่ยวกับเป้าหมาย พวกเขาไม่พูดถึงเกี่ยวกับพระเจ้า พวกเขาไม่พูดถึงเกี่ยวกับโมกษะ นิพพาน การบรรลุธรรม ไม่พูดเรื่องพวกนี้เลย วิธีง่าย ๆ ที่แสนธรรมดา ก็คือการพูดว่าท่านต้องหาทางให้เจอ

สิ่งนี้กลายเป็นเรื่องที่ซับซ้อนมากขึ้นตอนที่พวกเขาพูดว่า ทางที่ว่านี้ไม่มีอยู่ในแผนที่ มันเป็นทางที่ไม่ถูกระบุไว้ในแผนที่ ไม่ใช่เรื่องที่ท่านสามารถเดินตามใครไปและจะหามันเจอได้ ทางที่ว่านี้ไม่เหมือนกับถนนซูเปอร์ไฮเวย์ หากแต่เป็นทางคล้ายกับที่นกใช้บินไปบนท้องฟ้า มันไม่ได้ทิ้งร่องรอยหรือเครื่องหมายใดๆ ไว้เลย นกบินไปโดยไม่ทิ้งร่องรอยใดๆ ไม่มีใครสามารถจะตามมันไปได้ ดังนั้นวิถีทางนี้จึงเป็นวิถีที่ไร้เส้นทาง มันเป็นวิถี แต่เป็นวิถีที่ไม่มีเส้นทาง มันไม่ใช่ทางที่ทำไว้แล้ว มีไว้พร้อมให้ท่านก้าวตามไปบนทางนั้น ท่านจะต้องหามันให้เจอ และจะต้องหามัน

ในวิถีของท่านเอง ท่านไม่สามารถจะใช้ทางของคนอื่นได้

พระพุทธเจ้าได้เดินทางนี้มาแล้ว เช่นเดียวกับเล่าจื๊อ พระเยซู แต่ทางเหล่านี้ก็ช่วยท่านไม่ได้ เพราะว่าท่านไม่ใช่พระเยซู ท่านไม่ใช่เล่าจื๊อหรือเลี้ยวจื๊อ ท่านก็คือตัวท่าน ท่านเป็นคนที่มีความพิเศษเฉพาะตน มีแค่การเดินและการใช้ชีวิตของท่านเท่านั้นที่จะทำให้ท่านได้พบทางนั้นๆ ด้วยตัวเอง มันเป็นสิ่งที่มีความสำคัญจริงๆ

นี่คือสาเหตุที่ว่าทำไมเต๋าจึงไม่ใช่ศาสนาที่มีการจัดตั้ง (organized religion) มันไม่ได้เป็นเช่นนั้น หากเป็นศาสนาก็เป็นศาสนาแบบมีชีวิต (organic religion) ไม่ใช่ศาสนาแบบจัดตั้ง หากท่านนิยมชมชอบเต๋า ท่านก็แค่เพียงมีชีวิตอยู่อย่างเป็นเนื้อแท้ มีความตื่นตัว มีความกล้าที่จะเข้าไปหาสิ่งที่ท่านยัง 모르ด้วยตัวท่านเองเพียงลำพัง โดยไม่พึ่งพาใคร ไม่เดินตามใคร ก้าวเดินไปในราตรีแห่งความมืดโดยที่ไม่รู้ว่าท่านจะไปยังที่ใด ท่านอาจจะพลัดหลงก็ได้ ความเสี่ยงมีอยู่ในนั้น มันเป็นการเสี่ยง มันเป็นการผจญภัย ท่านต้องมีความกล้า

แต่ศาสนาส่วนใหญ่ไม่ว่าคริสต์ ฮินดู หรืออิสลาม ทั้งหมดนี้ไม่ต่างอะไรจากถนนลูกรังหรือไฮเวย์ ท่านไม่ต้องเสี่ยงอะไรเลย ท่านเพียงแค่เดินไปตามฝูงชน ปะปนไปกับฝูงชนเท่านั้น แต่สำหรับเต๋าแล้ว ท่านจะต้องไปคนเดียวเพียงลำพัง ท่านต้องอยู่คนเดียว เต๋าเคารพความเป็นปัจเจก ไม่ใช่ความเป็นสังคม เต๋าเคารพในเอกลักษณ์ ไม่ใช่ในฝูงชน เต๋าเคารพในอิสรภาพ ไม่ใช่ในสิ่งที่ต้องอยู่ในกฎเกณฑ์ เต๋ายึดในธรรมเนียมปฏิบัติ เต๋าเป็นพวกที่ทวนกระแส เป็นพวกที่สวนกระแสหลักอย่างมากมาย เลย

นั่นคือเหตุผลที่ข้าพเจ้าเรียกเต๋าว่า “วิถีที่ไม่มีเส้นทาง” มันเป็นทาง แต่ไม่เหมือนกับทางทั่วไป มันมีลักษณะที่แตกต่างออกไป มีความเป็นอิสระ มีความออลหม่าน มีความยุ่งเหยิงอยู่ในนั้น เต๋ากล่าวว่าถ้าท่าน

ถูกบังคับให้ต้องมีวินัย นั่นไม่ต่างอะไรจากการตกเป็นทาส วินัยที่แท้จริง จะต้องมาจากการตื่นรู้ แล้วท่านจะเป็นครูที่แท้จริง หากท่านกำหนด กฎเกณฑ์ให้ชีวิตของท่าน นั่นเป็นแค่การเสแสร้งเท่านั้น ความยุ่งเหยิง ยังคงมีอยู่ในส่วนลึกของชีวิตท่าน ความมีระเบียบอยู่แค่บริเวณผิวหน้า เท่านั้น แต่ที่บริเวณศูนย์กลางท่านยังคงยุ่งเหยิงไม่มีระเบียบอยู่ดี สิ่งนี้ ไม่ได้ช่วยอะไรท่านเลย

ความมีระเบียบที่แท้จริงเป็นสิ่งที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากภายนอก หากแต่เกิดจากส่วนลึกสุดภายในชีวิตของท่าน จงปล่อยมันให้ ไม่มีระเบียบ อย่าได้ไปกดทับมันเลย จงเผชิญหน้ากับมัน ทำลายความ ไม่มีระเบียบนั้น การที่ท่านทำลายความไม่มีระเบียบและอยู่กับมันได้ เป็นการอยู่อย่างกล้าตาย แล้วท้ายที่สุดความมีระเบียบก็จะเกิดขึ้นในชีวิต ของท่าน ความมีระเบียบที่ได้มาจากความยุ่งเหยิง ไม่ใช่มาจากรูปแบบ ที่ตายตัว มันเกิดขึ้นภายในตัวท่าน มันเป็นเรื่องที่สดใหม่ ไม่ติดธรรมเนียม ประเพณี มันเป็นเรื่องที่บริสุทธิ์ ไม่ใช่ของมือสอง (ผ่านคนอื่นมา) แต่ ไม่เชื่อในศาสนา มือสองและในพระเจ้ามือสอง หากท่านยอมรับพระเจ้า ของพระเยซู ท่านก็จะได้ชื่อว่าเป็นชาวคริสต์ หากท่านยอมรับพระเจ้า ของพระกฤษณะ ท่านก็จะได้ชื่อว่าเป็นชาวฮินดู หากท่านยอมรับพระเจ้า ของศาสดามุฮัมมัด ท่านก็จะไปเป็นชาวมุสลิม แต่กล่าวว่า จนกว่าท่าน จะหาพระเจ้าของตัวเองเจอ ท่านจึงจะอยู่บนทางสายนั้น

ดังนั้นทางที่เห็นกันอยู่นี้มีแต่จะทำให้ท่านไขว่ไขวไปจากทาง ที่แท้จริง การเดินตามคนอื่นนั้นอาจทำให้ตัวท่านหลงทาง การทำตาม อย่างก็เท่ากับเป็นการกักขังตัวท่านเอง พระเจ้า แต่ ธรรมชาติ หรือสัจจะ ความจริงแท้จะเกิดขึ้นกับผู้ที่เป็นอิสระอย่างแท้จริงเท่านั้น เป็นอิสระ อย่างที่ไม่มีเงื่อนไขใดๆ เลย

แน่นอน อิสระภาพนั้นเป็นสิ่งที่อันตราย มันทำให้รู้สึกไม่มั่นคง

ไม่ปลอดภัย ท่านอาจจะรู้สึกปลอดภัยกว่าถ้าได้เดินตามฝูงชน ฝูงชนจะช่วยปกป้องท่าน ท่านรู้สึกปลอดภัยเมื่อท่านได้ทำตามฝูงชนเพราะการปรากฏตัวของคนหมู่มากทำให้ท่านรู้สึกว่าคุณไม่ได้อยู่ตามลำพังและท่านคงจะไม่หลงทางอย่างแน่นอน ความมั่นคงที่วุ่นวายนี้แท้จริงแล้วมันได้ทำให้ท่านหลงทางไปแล้ว เพราะในความมั่นคงนั้นมันทำให้ท่านไม่ต้องคิดค้นหา เมื่อท่านไม่ค้นหา ท่านก็ไม่คิดจะถามหา ความจริงก็เลยไม่มาปรากฏ เว้นเสียแต่ว่าท่านจะถามหา เว้นเสียแต่ว่าท่านจะถามหาด้วยตัวของท่านเอง หากท่านเอาแต่หยิบบีบความจริงของคนอื่นมาใช้ ท่านอาจได้ชื่อว่าเป็นผู้ทรงความรู้ แต่การเป็นผู้ทรงความรู้นั้นมันมิใช่การรู้ที่เป็นของตัวท่านเอง

แต่ถ้าหากจะต่อต้านความรู้ เค้ากล่าวว่าแม้ท่านจะไม่รู้ แต่ถ้าการไม่รู้นี้เป็นของท่าน มันยังจะดีเสียกว่าเพราะอย่างน้อยมันก็เป็นของท่านและมันก็เป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ แต่ถ้าท่านสะสมความรู้และแบกคัมภีร์ประเพณี การที่ท่านอยู่อย่างหลอกลวง มีชีวิตที่จอมปลอมย่อมถือว่าท่านไม่ได้มีชีวิตอยู่อย่างแท้จริง ท่านเพียงแค่เสแสร้งว่าท่านมีชีวิตอยู่ทั้งที่จริง ๆ แล้วท่านอยู่อย่างไร้พลัง มีแต่ความว่างเปล่า ชีวิตของท่านไม่มีความเข้มข้น ขาดความมุ่งมั่นปรารถนา ความปรารถนาอันแรงกล้าจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อท่านเคลื่อนไปด้วยตัวของท่านเองเพียงลำพัง เคลื่อนไปสู่ท้องฟ้าอันกว้างใหญ่ของการดำรงอยู่

ทำไมท่านไม่สามารถเคลื่อนไปได้เพียงลำพัง นั่นเป็นเพราะท่านไม่ไว้วางใจชีวิต ท่านเคลื่อนไปพร้อมกับชาวมุสลิม ท่านเคลื่อนไปพร้อมกับชาวฮินดู ท่านเคลื่อนไปพร้อมกับชาวยิว เพราะว่าท่านนั้นไม่ไว้วางใจชีวิต ท่านไว้วางใจฝูงชนมากกว่า การที่ใครจะเคลื่อนไปตามลำพังเพียงคนเดียว เขาต้องมีความไว้วางใจที่ยิ่งใหญ่ในชีวิต ในตนไม้ แม่น้ำ ท้องฟ้า และสรรพสิ่งทั้งหลาย เขาต้องไว้วางใจในสิ่งเหล่านี้ แต่ที่ท่าน

กลับไว้วางใจในหลักการที่คนสร้างขึ้นมา ท่านไว้วางใจในระบบที่คนสร้างขึ้นมา ท่านไว้วางใจในอุดมการณ์ทั้งหลายที่คนคิดค้นขึ้นมา อุดมการณ์ที่คนคิดค้นขึ้นมานี้จะเป็นจริงได้อย่างไร

คนได้สร้างอุดมการณ์เหล่านี้ก็เพื่อที่จะปิดบังความไม่รู้ของพวกเขา ปิดบังวิชาของพวกเขาไว้ คนเรานั้นแสนฉลาดและเจ้าเล่ห์ สามารถสร้างเหตุสร้างผลขึ้นมาต่างๆ นานา แต่ทว่าเหตุและผลเหล่านี้ไม่สามารถเคลื่อนที่ไปสู่ความเป็นจริงได้ ท่านต้องละทิ้งสิ่งเหล่านี้ทั้งหมด เต่ากล่าวว่าคุณไม่รู้จักกำแพงหรือเครื่องกีดขวางที่ปิดกั้นท่านจากความเป็นจริง ความรู้ต่างหากที่เป็นเครื่องกีดขวาง

ข้าพเจ้าจะเล่าเรื่องๆ หนึ่งให้ท่านฟัง

ในละครเวทีของแซมมวล เบกเกตต์ เรื่อง “คอยโกโดต์ (Waiting for Godot)” ถึงแม้จะเป็นเรื่องเล็กๆ แต่ก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจ

เปิดฉากขึ้นมามีชายจรจัดสองคนชื่อวลาดีมีร์และเอสทราคอน พวกเขาอยู่ที่ตรงนั้นเพื่อการรอคอย มันก็เหมือนกับคนอื่นๆ ในโลกนั้นแหละที่กำลังรอคอย ไม่มีใครรู้จริงๆ ว่ากำลังรอคอยอะไรอยู่ แต่ทุกคนก็กำลังรอคอย หวังว่าบางสิ่งบางอย่างกำลังจะเกิดขึ้น ถึงแม้ยังไม่เกิดขึ้นในวันนี้ บางทีมันอาจจะเกิดขึ้นในวันพรุ่งนี้ นี่คือการคิดของมนุษย์ วันนี้ถูกทิ้งไปอย่างไรประโยชน์ เพราะได้แต่หวังว่าบางสิ่งจะเกิดขึ้นในวันพรุ่งนี้ ชายจรจัดสองคนนั้นนั่งไต่ต้นไม้และรอคอย รอคอยการมาของ “โกโดต์”

ไม่มีใครรู้ว่าจริงๆ “โกโดต์” นี่เป็นใคร คำนี้อาจฟังคล้ายคำว่า “ก๊อด (พระเจ้า)” แต่มันเป็นเพียงแค่พ้องเสียงกันเท่านั้น บางทีพระเจ้าที่ท่านกำลังเฝ้าคอยอาจหมายถึง “โกโดต์” ผู้นี้ก็ได้อ ท่านได้สร้างเขาขึ้นมา เพราะว่าคนเราจำเป็นต้องรอคอยอะไรบางอย่าง ไม่เช่นนั้นแล้วท่านจะทนต่อการดำรงอยู่นี้ได้อย่างไร เพื่ออะไร ท่านจะเลื่อนการมีชีวิตนี้ออก

ไปได้อย่างไร ท่านไม่มีอะไรให้หวัง ชีวิตกลายเป็นสิ่งที่ไม่ต้องอดกลั้น มันเป็นที่ไปไม่ได้ถ้าไม่มีอะไรให้รอคอย คนบางคนกำลังรอคอย เงินทอง บางคนกำลังรอคอยอำนาจ และบางคนกำลังรอคอยการบรรลุธรรม บางคนกำลังรอคอยบางสิ่งบางอย่างอยู่ ทุกคนล้วนแต่เฝ้ารอคอย ผู้ที่เฝ้ารอคอยคือผู้ที่พลาดจากสิ่งต่างๆ

ชายจรจัดสองคนที่อยู่ตรงนั้นได้แต่รอคอย สิ่งที่พวกเขา รอคอย ก็คือการมาของผู้ที่ชื่อว่า “โกโด้” ผู้ที่พวกเขาหวังว่าจะสามารถเป็น ที่พักพิง ให้สิ่งของพวกเขาได้ ในระหว่างที่รอคอยพวกเขาได้แต่ฆ่าเวลา ด้วยการพูดเล่น เล่าเรื่องตลก เล่นเกม และทะเลาะเบาะแว้งกัน

นั่นแหละชีวิตของท่าน คนเราผูกมัดตนเองไว้กับเรื่องเล็กๆ น้อยๆ สิ่งที่ยิ่งใหญ่กำลังจะเกิดขึ้นในวันพรุ่งนี้ “โกโด้” จะมาในวันพรุ่งนี้ วันนี้ก็ทะเลาะกันไปก่อน ภรรยาหาเรื่องทะเลาะกับสามี สามีหาเรื่อง ทะเลาะกับภรรยา เรื่องที่ไร้สาระ เรื่องที่ไม่เป็นเรื่อง เรื่องตลกโปกฮา เล่นเกมต่างๆ นานา มันช่างน่าเบื่อและว่างเปล่า นั่นคือสิ่งที่ทุกคนรู้สึก ช่างน่าเบื่อและว่างเปล่า “ไม่มีอะไรจะทำ” เป็นคำพูดซ้ำๆ ที่เกิดขึ้น ครึ่งแล้วครึ่งเล่า พวกเขาเอาแต่พูดว่า “ไม่มีอะไรจะทำ” แล้วพวกเขาก็ได้ แต่ปลอบใจตัวเองว่า “แล้วพรุ่งนี้คนคนนั้นก็คงจะมา” ซึ่งในความเป็นจริง แล้วหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ ไม่มีใครเคยให้สัญญาอะไรไว้ ไม่มีใครเคยพบคน คนนั้น มันเป็นเพียงสิ่งที่เราสร้างขึ้นมาจากความไม่สมหวัง คนเราต้อง สร้างสิ่งที่เรียกว่าพรุ่งนี้ไว้เพื่อให้อะไรบางอย่างได้เกาะเกี่ยว ไม่ว่าจะเป็น พระเจ้า สวรรค์ แดนสุขาวดี หรือนิพพาน นี่คือสิ่งประดิษฐ์ที่คนเราสร้างขึ้น มา เค้าไม่ได้ให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านี้

ในบทละครของแซมมวล เบกเกตต์ เรื่องคอยการมาของโกโด้ นั้นถือว่ามีเนื้อหาที่เป็นตัวอย่างยิ่ง

แต่กล่าวว่าการศึกษเกี่ยวกับเทวียนั้นไม่ช่วยอะไรเลย

ปรัชญาก็ไม่ช่วย ตรรกะก็ไม่ช่วย เหตุผลก็ไม่ช่วยเช่นกัน ถึงท่านจะคิดและคิดไปเรื่อย ๆ แต่มันก็เป็นได้แค่เพียงสิ่งประดิษฐ์เท่านั้น เป็นสิ่งประดิษฐ์ในจิตใจของมนุษย์ เพื่อต้องการจะปกปิดความโง่เขลาของตัวเอง เพื่อท่านจะได้ฝันต่อไปเรื่อย ๆ ฝันหนึ่งสามารถนำไปสู่อีกฝันหนึ่ง และต่อไปอีกเรื่อย ๆ มันเป็นความฝันที่อยู่ในความฝันที่อยู่ในความฝัน นั่นคือปรัชญาทั้งหมดของเทวนิยม

ความฝันที่อยู่ในความฝันที่อยู่ในความฝัน และมันคือการทำงานของจิตที่ซบคิด เมื่อใดก็ตามที่ท่านเริ่มฝันแล้วมันก็จะเป็นอย่างไม่มีที่สิ้นสุด สิ่งที่ท่านเรียกว่าความคิดนี้ แท้ที่จริงมันก็คือความฝัน มันไม่ใช่ความคิด

โปรดจำไว้ว่าความจริงไม่ต้องการความคิด มันต้องการประสบการณ์ เมื่อท่านเห็นดวงอาทิตย์และแสงสว่าง ท่านไม่ต้อง “คิด” เกี่ยวกับมัน ท่านแค่ “เห็น” มัน เมื่อท่านพบดอกกุหลาบ ท่านไม่ได้คิดเกี่ยวกับมัน ท่านเห็นมัน เมื่อกลิ่นกุหลาบโชยมา จมูกของท่านก็ได้กลิ่น ท่านไม่ได้คิดเกี่ยวกับมัน เมื่อใดก็ตามที่ท่านเข้าใจถึงความจริง ท่านไม่ต้องการความคิด แค่ความจริงก็เพียงพอแล้ว แค่ประสบการณ์ก็พอเพียงแล้ว เมื่อท่านอยู่ไกลจากความจริงท่านก็จะคิด ท่านจะเอาความคิดมาใช้แทนความจริง คนที่กินดีมีสุขมีพินัย เขาจะไม่ฝันว่าได้รับเชิญไปงานเลี้ยง คนที่อดอยากในตอนกลางวันมีแนวโน้มที่จะฝันในตอนกลางคืนว่าได้รับเชิญไปงานเลี้ยง คนที่มีความพึงพอใจในเรื่องเพศจะไม่ฝันเกี่ยวกับเรื่องเพศ นั่นคือทั้งหมดของจิตวิทยาแบบฟรอยด์ ท่านมักจะฝันถึงสิ่งที่ขาดหายไปในชีวิตของท่าน ท่านฝันเพื่อชดเชยสิ่งเหล่านั้น นั่นเป็นแนวคิดทั้งหมดของเต๋าเช่นกัน อะไรที่ฟรอยด์กล่าวเกี่ยวกับความคิดเกี่ยวกับความฝัน แนวคิดของเต๋าก็กล่าวเช่นเดียวกัน และความฝันก็เป็นส่วนหนึ่งของการคิดเท่านั้น ไม่ใช่เรื่องอะไรอื่นเลย

การคิดคือการฝันด้วยถ้อยคำ การฝันคือการคิดด้วยภาพ นั่นคือ สิ่งที่มันแตกต่างกัน การฝันเป็นวิธีทางดั้งเดิมของการคิด และการคิดก็เป็นวิวัฒนาการของการฝัน มันดูศิวิไลซ์มากกว่า มีวัฒนธรรมมากกว่า ฉุกเฉินกว่า แต่แท้จริงแล้วมันคือสิ่งเดียวกัน เพียงแค่แทนที่ภาพเหล่านั้น ด้วยคำพูด ซึ่งมันก็ยังพาเราไกลออกไปจากความจริง เพราะความจริง นั้นมีลักษณะใกล้เคียงกับภาพมากกว่าคำพูด

เลี้ยจื้อไม่ใช่นักคิด ท่านต้องตระหนักในข้อนี้ก่อนที่ท่านจะ เข้าใจเรื่องเล่าของเขา เลี้ยจื้อเป็นกวีไม่ใช่นักคิด เวลาข้าพเจ้าใช้คำว่า “กวี” ข้าพเจ้าหมายถึงผู้ที่เชื่อมั่นในประสบการณ์ของตนเอง ไม่ใช่พวก ที่เพ้อฝัน

กวีมีแต่การค้นหา เป็นการค้นหาเพื่อให้ได้มาซึ่งความงาม เป็น ความงามที่เป็นแฉกหนึ่งของความจริง เมื่อท่านได้เห็นความจริงแม้เพียง แฉกเดียวเท่านั้น มันคือความงาม เมื่อท่านได้สัมผัสกับความจริงอย่าง เต็มที่แล้วท่านจะรู้ว่าความงามนั้นเป็นส่วนหนึ่งของความจริง เมื่อใด ก็ตามที่ความจริงปรากฏขึ้นมา ความงามก็จะปรากฏขึ้น ณ ที่นั้นด้วย เช่นกัน ความงามเป็นเงาของความจริง เมื่อฉายความจริงไปที่ฉาก มัน ก็คือความงาม เมื่อเอาฉากของความงามออก มันก็คือความจริง

ดังนั้นกวีและผู้ทรงปัญญาจึงไม่ได้แตกต่างกันเท่าใดนัก เมื่อ กวีเข้ามาใกล้มากขึ้น เขาก็จะเป็นผู้ทรงปัญญา กวีได้เห็นแฉกหนึ่งของ ความจริง แต่สำหรับผู้ทรงปัญญาแล้วความจริงได้กลายมาเป็นชีวิต ของเขา กวีไปถึงโลกแห่งความจริงแค่เพียงบางครั้งบางคราว แต่สำหรับผู้ ทรงปัญญา ความจริงได้กลายมาเป็นบ้านของเขา เขาอาศัยอยู่ที่นั่น

กวีเริ่มเข้าใกล้แสงแห่งปัญญา ส่วนนักคิด นักปรัชญา นักตรรกศาสตร์ นักทฤษฎี นักวิทยาศาสตร์ ยังอยู่ค่อนข้างจะห่างไกล เพราะสิ่งที่พวกเขาใช้นั้นผ่านมาจากคำพูด การเข้ามาแบบกวีเป็นสิ่งที่

มีชีวิตชีวามากกว่า และการเข้ามาแบบผู้ทรงปัญญาจะมีชีวิตชีวาอย่าง
สุด ๆ มันเป็นชีวิตที่สดยอดมากจริง ๆ

แต่หมายถึงการดำรงอยู่บนทางและเป็นการดำรงอยู่ในลักษณะ
ที่ว่าทางและตัวท่านนั้นไม่ใช่ของสองสิ่ง เป็นการดำรงอยู่ที่เป็นอย่างเดียว
ไม่ได้แยกออกจากกัน ความคิดในลักษณะที่แยกออกจากกันนั้นเป็น
เพียงภาพลวงตา แท้จริงแล้วเรานั้นเชื่อมโยงกันเป็นหนึ่งเดียวกับ
สรรพสิ่ง เราไม่ได้แยกอยู่เป็นเกาะกลางทะเล แต่เราเป็นทวีปเดียวกัน
ท่านอยู่ในตัวข้าพเจ้า ข้าพเจ้าอยู่ในตัวท่าน ต้นไม้อยู่ในตัวท่าน
ท่านอยู่ในต้นไม้ ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทั้งสิ้น

บาโช* เคยกล่าวไว้ว่า มันก็เหมือนกับใยแมงมุมขนาดใหญ่
ท่านเคยลองไหมล่ะ สัมผัสใยแมงมุมที่ตรงไหนก็ได้ แล้วใยทั้งหมดก็เริ่ม
สั่นไหว สะเทือนไปทั้งหมด ไม่ต่างอะไรกับที่ท่านสัมผัสใบหญ้าแล้วสร้าง
การสั่นสะเทือนไปถึงดวงดาว ท่านอาจจะมองไม่เห็นมัน แต่สิ่งต่าง ๆ
นั้นเกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้ง เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้เลยที่เราจะไม่ทำให้
ดวงดาวสั่นสะเทือนหากเราไปสัมผัสกับใบหญ้า

สรรพสิ่งล้วนเป็นหนึ่งเดียวกัน การแยกออกจากกันนั้นเป็นเรื่อง
ที่เป็นไปไม่ได้ ความคิดเรื่องการแยกออกจากกันนั้นเป็นอุปสรรค ความคิด
เรื่องการแยกออกจากกันนั้นทำให้เกิดอัตตาตัวตน ถ้าท่านอยู่อย่างมี
อัตตาตัวตน แสดงว่าท่านจะไม่ได้อยู่บนทางนั้น ท่านไม่ได้อยู่อย่างเต๋า
เมื่ออัตตาตัวตนถูกละทิ้งไป ท่านจะอยู่อย่างเต๋า เต๋ามีหมายถึงการดำรงอยู่
อย่างไม่มีอัตตาตัวตน อยู่อย่างเป็นส่วนหนึ่งของสรรพสิ่ง ไม่ใช่สิ่งที่แยก
ตนออกมา

โดยทั่วไปพวกเราถูกสอนให้อยู่อย่างแยกตัวออกมา เราถูก
สอนให้แต่ละคนมีแรงปรารถนา มีคนถามข้าพเจ้าว่า “เราจะพัฒนาพลัง

* มะสึโอะ บาโช (Matsuo Basho) กวีผู้มีชื่อเสียงของญี่ปุ่น

ปรารถนาของเราได้อย่างไร” แต่ไม่ต้องการแรงปรารถนา แต่ไม่ต้องการพลังปรารถนา เพราะว่าแต่เป็นของสรรพสิ่งทั้งมวลไม่ใช่เพียงเพื่ออะไรบางส่วน เมื่อแต่ละส่วนล้วนหลอมรวมอยู่ในสรรพสิ่ง ทุกๆ อย่างก็กลมกลืนกันเป็นหนึ่งเดียว เมื่อแต่ละส่วนอยู่อย่างแยกตัว ทุกๆ อย่างก็ไม่กลมกลืน ไม่ประสาน มีการขัดแย้ง สับสน เมื่อท่านไม่หลอมรวมกับสรรพสิ่ง ความสับสนก็เกิดขึ้น ถ้าไม่มีการหลอมรวมกับสรรพสิ่งก็จะมีแต่ความสับสนยุ่งเหยิง และท่านก็จะไม่มีความสุข

นี่คือคำจำกัดความของคำว่าความสุข การเป็นส่วนหนึ่งของสรรพสิ่งคือความสุข การเป็นส่วนหนึ่งของสรรพสิ่งคือการอยู่อย่างมีความสุขภาวะ การเป็นส่วนหนึ่งของสรรพสิ่งคือความศักดิ์สิทธิ์ การอยู่อย่างแยกส่วนไร้ซึ่งสุขภาวะ การอยู่อย่างแยกส่วนทำให้เป็นโรคจิต การอยู่อย่างแยกส่วนคือการตกต่ำจากคุณงามความดี

การตกต่ำของคนไม่ได้เป็นเพราะเขาไม่เชื่อฟังพระเจ้า เขาตกต่ำเพราะเขาคิดว่านี่คือตัวเขา เขาตกต่ำเพราะคิดว่าเขาเป็นสิ่งมีชีวิตที่แยกตัวออกมา มันเป็นเรื่องที่โง่เขลามาก ท่านจะมีตัวตนอยู่ที่นี้ได้อย่างไรถ้าไม่มีพ่อแม่ และพ่อแม่ของท่านก็เช่นกันจำเป็นต้องมีพ่อแม่ มีบรรพบุรุษของพ่อแม่ เรื่อยไปจนถึงอดัมและอีฟ ถ้าไม่มีอดัมและอีฟ ก็ไม่มีท่านอยู่ที่นี้ ดังนั้นท่านจึงเกี่ยวพันกับอดีตทั้งหมด

เรื่องอดัมและอีฟอาจจะเป็นเพียงตำนาน อดีตไม่มีจุดเริ่มต้น ไม่มีการเริ่มต้นใดๆ ความคิดเรื่องจุดเริ่มต้นเป็นเรื่องที่เหลวไหลน่าหัวเราะ สิ่งต่างๆ จะเริ่มต้นอย่างทันทีทันใดได้อย่างไร มันเป็นการต่อเนื่องของเหตุการณ์ที่ไม่มีจุดเริ่มต้น ท่านเกี่ยวพันกับอดีตทั้งหมด และท่านก็เกี่ยวข้อง กับอนาคตทั้งหมดด้วยเช่นกัน เพราะหากไม่มีท่าน อนาคตก็คงจะไม่เหมือนเดิม ถึงท่านจะไม่ใช้คนสำคัญ แต่ท่านก็จะทิ้งร่องรอยเอาไว้ อนาคตข้างหน้าจะเป็นอย่างไร ท่านก็มีส่วนทำให้มันเป็น

เช่นนั้น ถึงท่านจะอยู่แค่เจ็ดสิบปี และในเจ็ดสิบปีนั้นท่านอาจอยู่ด้วยความรู้สึกตัวเพียงแค่เจ็ดวินาที ท่านก็จะทิ้งร่องรอยเอาไว้ สิ่งทั้งหลายจะไม่เหมือนเดิม ถ้าท่านไม่ได้อยู่ที่นี้ สิ่งต่างๆ ก็จะแตกต่างกันไปอย่างสิ้นเชิง การปรากฏตัวของท่านมีผลต่อสิ่งต่างๆ ในขณะนี้ และจะมีต่อไปเรื่อยๆ ท่านอาจจะไม่ได้ทำอะไรพิเศษ ทำอะไรที่ยิ่งใหญ่และมีค่ามากมาย เพียงแค่ใช้ชีวิตอยู่อย่างธรรมดาๆ แต่นั่นก็มีผลกระทบต่อการดำรงอยู่ที่ตามมา

ไม่ว่าจะเป็นอดีต อนาคต ท่านก็เข้ามาเชื่อมต่อกับมัน เป็นมิติของกาลเวลา ในทางกายภาพนั้นท่านเกี่ยวพันกับทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นต้นไม้ ใบหญ้า ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาวต่างๆ ท่านเชื่อมโยงกับทุกสิ่ง หากดวงอาทิตย์หายไปจากการดำรงอยู่หรือเพียงแค่เย็นลง เพราะพลังงานความร้อนลดน้อยลง ถึงตอนนั้นพวกเราก็คงจะต้องตาย เพราะชีวิตจำเป็นต้องอาศัยความอบอุ่น ดังนั้นดวงอาทิตย์จึงให้ชีวิตแก่ท่านอย่างต่อเนื่อง โปรดจำไว้ว่าเรื่องชีวิตนั้นมันไม่ใช่กระบวนการที่เป็นวันเวย์ (ทางเดียว) มันเป็นเช่นนั้นไม่ได้ ชีวิตต้องมีทั้งให้และรับ เป็นถนนที่วิ่งได้ทั้งไปและมา ถ้าดวงอาทิตย์ให้ชีวิตแก่ท่าน ท่านก็ควรให้ชีวิตแก่ดวงอาทิตย์ด้วยเช่นกันไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง

นั่นคือความหมายที่จอร์จ เกรอร์ดเจฟฟ์* มักจะพูดกับบรรดาสานุศิษย์ของเขาว่า คนเราเป็นอาหารของดวงจันทร์ มันเป็นไปได้นะ ท่านให้อาหารสัตว์ ท่านให้อาหารต้นไม้ ทุกๆ อย่างเป็นอาหารให้กับบางสิ่งบางอย่าง แล้วทำไมคนถึงเป็นข้อยกเว้นล่ะ ประเด็นของเกรอร์ดเจฟฟ์นี้น่าสนใจ ถ้าสิ่งต่างๆ ล้วนแต่เป็นอาหารสำหรับสิ่งอื่น แล้วทำไมคนจึงได้รับการยกเว้นไม่ต้องเป็นอาหารให้สิ่งใดเลย ในบรรดาสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายนั้น คนถือเป็นยอดนักกิน แต่คนกลับไม่เป็นอาหารให้สิ่งใดเลย

* จอร์จ เกรอร์ดเจฟฟ์ (George Gurdjieff) นักจิตวิทยาชาวรัสเซีย

นะหรือไม่น่าจะเป็นไปได้สิ่งต่างๆ ล้วนเกี่ยวข้องกัน ดังนั้นเกอร์ดเจฟฟ์จึงสร้างทฤษฎีอันงดงามว่าคนเป็นอาหารของดวงจันทร์ ดวงจันทร์หล่อเลี้ยงคน หล่อเลี้ยงความรู้สึกตัวของคน

เรื่องนี้เป็นสิ่งที่จริง ในคืนที่พระจันทร์เต็มดวงสามารถทำให้คนบ้าบอได้ นั่นคือเหตุผลว่าทำไมคนบ้าจึงถูกเรียกว่า “ลูนาดิก” ลูนา (Luna) แปลว่าดวงจันทร์ ลูนาดิก (Lunatics) คือถูกดวงจันทร์โจมตี มหาสมุทรเกิดคลื่นรุนแรงเหมือนบ้าคลั่ง มันเป็นไปได้ที่คนก็จะบ้าคลั่งในคืนพระจันทร์เต็มดวงด้วยเช่นกัน เพราะในร่างกายของคนมีน้ำอยู่ถึงเก้าสิบเปอร์เซ็นต์ เก้าสิบเปอร์เซ็นต์ในตัวท่านนั้นไม่ต่างจากมหาสมุทร ในตัวท่านมีมหาสมุทรอยู่ในนั้น เก้าสิบเปอร์เซ็นต์เป็นน้ำและในน้ำนั้นก็มีการเคลื่อนไหวเช่นเดียวกันกับน้ำในมหาสมุทร ดังนั้นถ้ามหาสมุทรบ้าคลั่งได้ ร่างกายของท่านก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน

เก้าสิบเปอร์เซ็นต์ในตัวท่านนั้นเป็นมหาสมุทร มันทำให้ท่านบ้าคลั่งได้เช่นกัน กวีมักพูดเสมอว่าพวกเขาสามารถเขียนบทกวีอันงดงามได้ในคืนวันเพ็ญ ในวันที่พระจันทร์เต็มดวง คู่รักมักกล่าวว่าคืนวันเพ็ญเป็นวันที่โรแมนติกที่สุด และข้อเท็จจริงในปัจจุบันก็ยืนยันว่ามีคนจำนวนมากมักจะบ้าคลั่งในคืนพระจันทร์เต็มดวงมากกว่าคืนอื่นๆ มีคนไม่มากนักที่บ้าคลั่งในคืนที่ไม่มีดวงจันทร์ คนจำนวนมากมักจะบ้าคลั่งในคืนพระจันทร์เต็มดวง

เกอร์ดเจฟฟ์อาจมีประเด็นบางอย่างเมื่อเขาพูดว่าดวงจันทร์หล่อเลี้ยงความรู้สึกตัวของท่าน มันอาจจะเป็นเพียงเรื่องที่แต่งขึ้นมา แต่ทว่าเรื่องต่างๆ ที่คิดขึ้นมามักจะมีความจริงบางอย่างอยู่ในนั้น และเมื่อคนอย่างเกอร์ดเจฟฟ์แต่งเรื่องบางอย่างขึ้นมา มันก็น่าจะมีความจริงบางอย่างอยู่ในนั้นบ้าง

ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน พวกเรากิน พวกเรา

ถูกกิน จากมุมหนึ่งเราเป็นผู้รับ อีกมุมหนึ่งเราเป็นผู้ให้ ท่านกัดกินผลแอปเปิล แล้วในวันหนึ่งต้นแอปเปิลก็กินร่างกายท่าน ร่างกายท่านที่เปลี่ยนไปเป็นปุ๋ย ในขณะที่ท่านกัดกินผลแอปเปิลท่านอาจไม่เคยคิดเลยว่าพ่อของท่านหรือปู่ของท่านอาจจะอยู่ในผลแอปเปิลนั้น ท่านอาจจะกำลังกินปู่กินย่าของท่าน และในภายภาคหน้าลูกท่านก็อาจจะกินท่านด้วยเช่นกัน

ทุกสิ่งล้วนเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน การเกี่ยวข้องเชื่อมโยงนี้คือสิ่งที่เรียกว่าเต๋า ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ ความเชื่อมโยงระหว่างกัน การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสรรพสิ่ง ไม่มีสิ่งใดที่แยกตัวออกจากกัน ดังนั้นเรื่องอัตตาตัวตนจึงเป็นเรื่องที่เหลวไหลน่าหัวเราะ มีแต่สรรพสิ่งทั้งหมดเท่านั้นที่สามารถใช้คำพูดว่า “ตัวข้า” ได้ ส่วนย่อยที่เป็นส่วนเล็กๆ ไม่ควรใช้คำพูดว่า “ตัวข้า” ถ้าหากว่าพวกเขาต้องการจะใช้คำนั้น มันก็ควรจะเป็นไปในเชิงของภาษาเท่านั้น แต่พวกเขาไม่มีสิทธิ์ในคำว่า “ตัวข้า” แต่ประการใด

หากท่านดำรงอยู่โดยแยกออกจากสรรพสิ่ง ท่านก็จะอยู่อย่างทุกข์ระทม เพราะท่านจะกลายเป็นสิ่งที่แยกส่วนไม่เกี่ยวข้องเชื่อมโยง แล้วใครกันล่ะที่จะรับผิดชอบในเรื่องนี้ ตัวท่านเองนั่นแหละ เมื่อท่านมีความสุข จงเฝ้าดูว่าเกิดอะไรขึ้น เมื่อใดก็ตามที่ท่านมีความสุข ตอนนั้นท่านจะไม่มีอัตตาตัวตน ในขณะที่ท่านมีความสุขสำราญเบิกบานใจ อัตตาตัวตนของท่านจะหายไป ท่านสามารถหลอมรวมกับสรรพสิ่งได้โดยปราศจากเส้นแบ่งกันใดๆ ขอบเขตระหว่างกันนั้นจะเลือนรางมาก เมื่อขอบเขตเลือนรางอย่างที่สุดมันก็เหมือนกับกรณีที่แม่น้ำได้กลายไปเป็นมหาสมุทร เมื่อขอบเขตเลือนรางจนรวมท่านไว้เป็นหนึ่งเดียว กระเพื่อมไหลไปพร้อมกับสรรพสิ่ง นั่นคือสิ่งที่เรียกว่าความสุข

มีเรื่องเล่าว่า

พระราชอาชญากรรมหนึ่งผู้ซึ่งมีทุกสิ่งทุกอย่างที่
ปรารถนา ไม่ว่าจะเป็นความมั่งคั่ง อำนาจและสุขภาพที่ดี
พระองค์มีมเหสี มีราชโอรสราชธิดาซึ่งเป็นที่รักของ
พระองค์ แต่พระองค์กลับไม่มีความสุขเลย เต็มไปด้วย
ความโศกเศร้าเบื่อหน่ายแม้จะอยู่ในราชบัลลังก์

มันเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่ว่า ยิ่งท่านมีมากเท่าใด ท่านก็จะมีความ
สุขน้อยลง เพราะอย่างยิ่งท่านมีมาก อัตราตัวตนของท่านก็ยิ่งมีมากขึ้น
เป็นตัวตนที่เพิ่มพูน มีพลังแก่กล้า และมันทำให้ท่านนั้นไม่มีความสุข
ดังนั้นเราจึงมักไม่ค่อยได้ยินว่าพระราชาเป็นผู้ที่มีความสุข เป็นเรื่องที่
เป็นไปได้ยาก นี่ไม่ใช่เรื่องบังเอิญที่พระพุทธเจ้าและมหาวิระยโฆมละทิ้ง
อาณาจักรของพระองค์แล้วมาเป็นขอทาน จากการที่พระองค์มาเป็น
ขอทาน ทำให้พระองค์สามารถตรัสได้เต็มปากกว่า “ตอนนี้เราคือจักรพรรดิ
ที่แท้จริงแล้ว” เพราะว่าพระองค์ทรงค้นพบความสุขแล้ว

พวกสันยาสี* เป็นผู้ที่ได้เรียนรู้หนทางอย่างเต๋าและพวกเขา
กล่าวว่า “ข้าไม่ได้เป็นอะไร มีแต่สรรพสิ่งเท่านั้นที่เป็น” นี่คือการหมาย
ของถ้อยคำที่พระเยซูตรัสว่า “บุคคลผู้ใดรู้สึกบกพร่องฝ่ายจิตวิญญาณ
ผู้นั้นเป็นสุข เพราะอาณาจักรแห่งสวรรค์เป็นของเขา” “บกพร่องฝ่าย
จิตวิญญาณ” หมายถึง คนที่ไม่มีอัตราตัวตน ต่ำต้อยยากจนมากจน
กระทั่งพวกเขาไม่มีแม้แต่ความคิดในเรื่อง “ตัวข้า” แต่ทว่าจากอีกมุมหนึ่ง
นั้นเขากลับเป็นผู้ที่ร่ำรวยที่สุด นั่นคือสาเหตุที่พระเยซูตรัสว่า “คนที่
เป็นคนสุดท้ายจะกลับกลายเป็นคนแรกในอาณาจักรของพระเป็นเจ้า

* สันยาสี (sannyasin) ผู้สละเรื่องทางโลก ตั้งเป้าหมายอยู่ที่การหลุดพ้น

คนที่ยากจนที่สุดจะกลายเป็นผู้ที่ร่ำรวยที่สุด” คำว่า “ยากจน” ในที่นี้ไม่ใช่ยากจนเพราะไม่มีเงิน หากแต่หมายถึงคนที่ไม่ต้องการเป็นอะไร การไม่เป็นอะไรทำให้ท่านนั้นกลายเป็นส่วนหนึ่งของสรรพสิ่ง

พระราชาช่างไม่มีความสุขเอาเสียเลย “ข้าต้องการความสุข” พระราชาตรัส หมอหลวงถูกเรียกให้เข้าเฝ้าฯ “ข้าต้องการความสุข จงทำให้ข้ามีความสุข แล้วข้าจะทำให้พวกเจ้าร่ำรวย ถ้าพวกเจ้าไม่ทำให้ข้ามีความสุข ข้าจะตัดหัวพวกเจ้า” พระราชาตรัสกับหมอหลวง

หมอหลวงต่างพากันหมดหวัง จะให้ทำอะไรหรือทำอะไรที่จะให้คนมีความสุข ไม่มีใครรู้วิธี ไม่มีใครสามารถทำให้ใครมีความสุขได้ พระราชาคงจะเสียดิไปแล้ว และพระองค์อาจจะฆ่าใครก็ได้ หมอหลวงกราบบังคมทูลว่า “ใต้ฝ่าพระบาท หม่อมฉันจะนั่งสมาธิและค้นคว้าจากคัมภีร์ต่าง ๆ ดู พรุ่งนี้เข้าหม่อมฉันจะกลับมารายงานพระองค์” แล้วเขาก็นั่งสมาธิทั้งคืน พอถึงตอนเช้าเขาก็ได้ข้อสรุปว่า “มันง่ายมาก”

หมอหลวงได้เปิดดูตำรายามากมายแต่พบว่าเรื่องความสุขนั้นไม่ได้ถูกกล่าวไว้เลย ถึงปัญหานี้จะค่อนข้างยากแต่เขาก็ได้สร้างบางอย่างขึ้นมาเพื่อจะใช้รักษา เขาบอกกับพระราชาวา “ข้าแต่พระองค์ พระองค์ต้องหาเสื่อของผู้ที่มีความสุขให้ได้และนำมันมาใส่ แล้วพระองค์ก็จะได้พบกับความสุข พระองค์จะรู้ว่าอะไรคือความสุข” มันเป็นยาที่แสนจะธรรมดา แค่หาเสื่อของคนที่มีความสุขให้ได้และนำมันมาใส่เท่านั้น

พระราชชาติยืนดังนั้นก็ดีใจตรัสว่า “ช่างง่ายดายจริงๆ” พระองค์ทรงมีพระบัญชากับอัครเสนาบดีว่า “จงไปหาคนที่มีความสุขและนำเชื้อของเขามาให้ข้าอย่างเร็วที่สุด”

เสนาบดีได้ไปหาคนรวยที่สุดและถามหาเชื้อของเขา แต่เขากลับตอบว่า “ท่านจะเอาเชื้อของข้าไปก็ตัวก็ได้ แต่ข้าต้องบอกก่อนนะว่าตัวข้าเองก็ยังไม่มีความสุข เพราะฉะนั้นข้าก็จะให้คนของข้าออกไปตามหาคนที่มีความสุขเช่นกันจะได้ไปเอาเชื้อของเขามาให้ขอบคุณท่านมากสำหรับคำแนะนำนี้”

เสนาบดีได้ความหาคนมากมาย แต่ก็ไม่มีใครที่มีความสุข พวกเขาทั้งหลายต่างพูดกันเป็นเสียงเดียวว่า “พวกเราสามารถถวายชีวิตให้กับท่าน หากมันจะทำให้พระราชามีความสุข อย่างไรก็ตามแต่เชื้อเลย พวกเรายินดีมอบชีวิตนี้ให้ แต่ในเมื่อพวกเราเองนั้นยังไม่มีความสุข เชื้อของพวกเราก็คงจะไม่ทำให้พระราชามีความสุขได้”

ถึงตอนนี้เสนาบดีมีความสุขทุกข์มากทีเดียว จะทำอย่างไรดี เขาคงต้องถูกลงโทษแน่ หมอหลวงคงเล่นเกมบางอย่าง เสนาบดีรู้สึกกังวลใจมาก จนกระทั่งมีใครคนหนึ่งพูดว่า “อย่าได้กังวลเลย ข้ารู้จักผู้ที่มีความสุขมากคนหนึ่ง ท่านคงเคยได้ทราบเรื่องราวเกี่ยวกับเขาแน่ๆ ในบางคืนเขาจะเป่าขลุ่ยอยู่ริมแม่น้ำ ท่านคงต้องเคยได้ยินแน่ๆ”

เสนาบดีพูดว่า “ใช่แล้ว บางครั้งในช่วงกลางดึกข้าเคยได้ยินเสียงที่ว๊านี้ มันเป็นเพลงที่ไพเราะมาก ชายผู้นี้

คือใคร เขาอยู่ที่ไหน”

ชาวบ้านพูดว่า “พวกเราจะไปหาเขาในตอนกลางคืน เขาจะมาทุกคืน”

และแล้วในตอนกลางคืนพวกเขาก็พากันไปหาชายคนนั้นซึ่งกำลังเป่าขลุ่ยอย่างไพเราะเพราะพริ้ง มันเป็นเสียงดนตรีที่เปี่ยมด้วยความหรรษา ทำให้เสนาบดีเกิดความปีติยินดีเป็นที่สุด และพูดออกมาว่า “ตอนนี้ข้าได้พบคนผู้นั้นแล้ว”

เมื่อพวกเขาไปถึงที่นั่น ชายคนนั้นได้หยุดเป่าขลุ่ยแล้วถามว่า “พวกท่านต้องการอะไร”

เสนาบดีถามว่า “ท่านมีความสุขหรือไม่”

ชายคนนั้นตอบว่า “ข้ามีความสุข ข้าคือความสุข ท่านต้องการอะไร”

เสนาบดีเดินไปรอบๆ อย่างดีใจ และพูดว่า “ตอนนี้ขอเพียงท่านมอบเสื้อของท่านให้ข้าเท่านั้น!” แต่ชายคนนั้นกลับยั้งนิ่งเงียบ จนกระทั่งเสนาบดีต้องพูดขึ้นมาว่า “ทำไมท่านจึงนิ่งเงียบไปล่ะ จงมอบเสื้อของท่านให้ข้า! ข้าจะนำมันไปให้พระราช”

ชายคนนั้นตอบกลับมว่า “มันเป็นไปไม่ได้เพราะว่าข้าไม่มีเสื้อแม้แต่ตัวเดียว ท่านเองคงมองไม่เห็นเพราะตรงนี้ค่อนข้างมืด ก็ข้าไม่ได้ใส่เสื้อ แล้วข้าจะมอบเสื้อให้ท่านได้อย่างไร ข้าสามารถมอบชีวิตของข้าให้ท่านได้ ข้าเองไม่มีเสื้ออะไรเลย”

“อ้าว แล้วทำไมท่านจึงมีความสุขล่ะ” เสนาบดีถาม “ท่านมีความสุขได้อย่างไร”